

N:o 33.

Ank. till Riksd. kansli den 13 juni 1887, kl. 8 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder i afseende å förvaltningen af kronans domäner äfvensom inom Riksdagen väckta förslag i dithörande ämnen.

(I. A).

I en till Riksdagen aflåten proposition (n:o 32) af den 15 april innevarande år har Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att

dels medgifva, att arrendatorerne af kronans utarrenderade egen-
domar må å arrendeafgiften för sistförflutna arrendear åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu må vara obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fulla gulden, upp-
bäras kontant, att afkortas å 1886 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift undantagas innehafvarne af följande arren-
den, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten afslutats efter 1884 års början;

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom fisken, qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne;

arrenden bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Kristianstads hospitaler förut tillhöriga hemman och lägenheter;

arrendena af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af indragna pipareboställena $\frac{1}{16}$ mantal Brännårby i Södermanlands län, $\frac{1}{4}$ mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $\frac{1}{4}$ mantal Gräsöna i Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisas till indelningshafvare på gammal stat; samt andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbarligen till statsverket;

dels jemväl medgifva, att, med enahanda undantag, som omförmälts i föregående punkt, kronans nuvarande arrendatorer må ega att, der de så önska, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1889, med iakttagande härvid,

att uppsägningen skall göras skriftligen hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet inom två månader, efter det kungörelse i ämnet af Kongl. Maj:t utfärdats, och åtföljas af arrendelöftesmannens förklaring att de, oberoende af att arrendet sålunda kommer att afträdas tidigare, än arrendeaftalet bestämmer, vidblifva sin borgen för fullgörande af de arrendatorn åliggande förbindelser,

samt att arrendator, hvilken begagnar den medgifna uppsägningsrätten, icke må vid den arrenderade egendomens utbudande på nytt arrende åtnjuta vare sig optionsrätt, äfven om sådan varit honom genom arrendekontraktet tillförsäkrad, eller den nu i 7:de punkten af gällande grunder för förvaltningen af kronans domäner stadgade rätt för arrendator, som väl brukat egendomen, att efter arrendets utbudande öfvertaga detsamma emot erläggande af högsta erbjudna arrendeafgift;

dels för sin del besluta, att de i 7:de och 8:de punkterna af Kongl. kungörelsen den 10 november 1882 meddelade bestämmelser rörande förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot följande stadganden:

7:o Sedan arrendevilkoren blifvit af domänstyrelsen fastställda, skall, derest förre arrendatorn enligt äldre kontrakt är berättigad till optionsrätt eller innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen af arrendetiden uppgår till tio år, och han egendomen väl brukat, hvilket tillhör domänstyrelsen att efter derom vid arrendeuppskattningen och af Kongl. Maj:ts befallningshafvande afgifna yttranden pröfva, arrendet, innan detsamma offentligen utbjudes, till

det fastställda arrendevärdet hembjudas förre arrendatorn eller, i händelse han med döden afgått, hans enka och barn; börande i senare fallet, derest arrendatorn efterlemnad både enka och barn eller flera barn, dessa föreläggas att, om de vilja arrendet gemensamt bibehålla, till handhafvande för deras räkning af egendomens skötsel anmäla lämplig person.

Göres ej inom förelagd tid anmälan om arrendets öfvertagande eller varder ej, då enligt föregående punkt sterbhusdelegare åligger att anställa viss person för egendomens skötsel, härtill inom sådan tid anmäld person, som af domänstyrelsen godkännes, anses optionsrätten förfallen, och varde, i sådant fall eller då optionsrätt ej eger rum, efter kungörelse, som skall innefatta egendomsbeskrifning, underrättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde domänstyrelsen ansett egendomen böra betinga samt öfriga nödiga anvisningar, arrendet utbjudet å offentlig auktion, hvilken förrättas samtidigt hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet och å plats i orten, som af Kongl. Maj:ts befallningshafvande bestämmes, af kronofogden eller annan af Kongl. Maj:ts befallningshafvande förordnad kronobetjent.

Före auktionen må jemväl skriftliga förseglade anbud ingifvas till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvilka anbud, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt, öppnas och jemte de erhållna muntliga anbuden underställas domänstyrelsens pröfning; egande styrelsen till arrendator antaga den högstbjudande, som för sitt anbud stält godkänd säkerhet, der anmärkning emot hans fräjd icke förekommit och han icke förverkat arrenderätt till kronoegendom under sådana omständigheter, att styrelsen finner honom till arrendator olämplig. Är antagligt anbud, motsvarande minst det åsatta arrendevärdet, icke afgifvet, bör arrendet å ny auktion utbjudas.

På styrelsen ankomme derefter att, med iakttagande af ofvan stadgade vilkor i afseende å säkerheten samt arrendatorns person och fräjd, arrendet åt den vid senare auktionen högstbjudande upplåta eller, i händelse antagligt anbud dervid icke erhållits, om egendomens skötsel tills vidare efter omständigheterna förordna.

Ej må någon klaga deröfver, att hans anbud ej antagits.

8:o Vid utarrendering i här ofvan stadgade ordning skall bland arrendevilkoren intagas det uttryckliga förbehåll, att, derest efter arrendetidens utgång egendomen i sin helhet eller till någon del ej vidare kommer att utarrenderas eller vederbörande embetsmyndighet skulle finna lämpligt att egendomen eller en del deraf under ett arrende med annan egendom upplåta, arrendatorn då icke eger att för den

honom eljest tillkommande optionsrätt af kronan fordra eller erhålla någon ersättning,

dels ock förklara, att, der Kongl. Maj:t, efter framställning af domänstyrelsen, finner ersättning, hvartill nuvarande arrendator af kronan tillhörig egendom enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kan finnas berättigad för verkställd öfverbyggnad, böra af kronan gäldas, härför erforderligt belopp må af tillgängliga medel förskjutas, att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande.

Statsutskottet, till hvars förberedande handläggning denna proposition blifvit öfverlemnad, har i sammanhang med densamma behandlat jemväl nedannämnda, inom Riksdagens kamrar väckta och till utskottet remitterade motioner i förevarande ämne, nemligen

inom Första Kammaren

motion n:o 1 af herr *Johan Boström*, som hemställt, att Riksdagen måtte för sin del medgifva bifall till det af domänstyrelsen uti skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 19 november 1886 framställda, här nedan närmare omförmälda förslag om beredande af lindring i utgörandet af vissa arrenden för kronoegendomar samt ändring af 7, 8 och 10 punkterna i Kongl. kungörelsen den 10 november 1882 angående förändrade grunder för förvaltningen af kronaus jordbruksdomäner, dock med den förändring, att den under punkten A i domänstyrelsens förslag ifrågasatta lindring i arrende måtte, derest Kongl. Maj:t så pröfvade lämpligt, tillgodokomma jemväl arrendatorerne å sådana statens jordbruksegendomar, hvilkas afkastning vore anslagen till någon för statsändamål bildad fond eller inrättning, samt att den tidrymd, inom hvilken arrendator, som ville tillgodonjuta det förändrade sättet för arrendes utgörande, borde skriftligen anmäla sig hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande, skulle bestämmas till två månader efter det föreläggande derom blifvit genom kungörelse i sockenkyrkan meddeladt;

motion n:o 27 af herr *P. M. Söderberg*, hvilken deri föreslagit, att Riksdagen måtte besluta att de kronoarrendatorer, hvilkas genom kontrakt bestämda afgift, efter derom skedd pröfning, befunnes vara högre än i förhållande till egendomens afkastning och värdet af dithörande

förmåner kunde anses skäligt och förenligt med möjligheten för arrendatorerna att densamma utgöra samt tillika för sig och familj ega tillräcklig utkomst, *dels* berättigas att, derest de så önskade, inom viss lämplig tid afsäga sig arrendet till midfastan år 1889, utan efterräkning för derigenom uppkommande arrendeskilnad, *dels ock* i och med sådan uppsägning måtte efter det förnyad uppskattning i stadgad ordning egt rum och arrendatorn pröfvats hafva egendomen väl skött, ega verklig optionsrätt dertill utan föregående auktion;

motion n:o 28 af *samme motionär* om återinförande af optionsrätten, sådan den varit bestämd, innan den på grund af kongl. kungörelsen den 24 maj 1875 upphörde, och förändring i nu stadgade sätt för utarrendering af kronans egendomar till öfverensstämmelse med hvad genom kongl. kungörelsen den 17 juli 1847 är föreskrifvet, och om revision af nu gällande grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner i syfte att återlemna arrendatorerna vid skötandet af egendomarne den större frihet, som genom optionsrättens borttagande ansetts icke böra dem medgifvas; samt

inom Andra Kammaren.

motion n:o 34 af herrar *S. Johnson* i Hvetlanda och *O. Erickson* i Bjersby, hvilka hemställt, att Riksdagen måtte för sin del från och med innevarande år och framdeles efterskänka forsellönen för alla de kronoarrendatorer, hvilka nu enligt kontrakt vore skyldiga att densamma utgöra;

motion n:o 35 af *sistnämnde motionärer*, med förslag, att Riksdagen måtte för sin del medgifva bifall till det af domänstyrelsen i skrifvelse den 19 november 1886 gjorda förslag, om lindring i kronoarrendatorernas arrendevilkor, dock med *dels* den förändring, att den under punkten a) ifrågasatta lindring i arrende måtte, derest Kongl. Maj:t så pröfvade lämpligt, tillgodokomma jemväl arrendatorerna å sådana statens jordbruksegendomar, hvilkas afkastning vore anslagen till någon för statsändamål bildad fond eller inrättning, samt att den tidrymd, inom hvilken arrendator, som ville tillgodonjuta det förändrade sättet för arrendes utgörande, borde skriftligen anmäla sig hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande, skulle bestämmas till två månader efter det föreläggande derom blifvit genom kungörelser i sockenkyrkan meddeladt, *dels ock* det tillägg, att det skulle stå dem af ifrågavarande arrendatorer, hvilka tillträdt sina arrenden före den 14 mars 1884, fritt

att den 14 mars 1888 afträda arrendena, derest skriftlig ansökan derom ingåfves till Kongl. Maj:ts vederbörande befallningshafvande inom samma tid, som för tillgodonjutande af den häröfvan föreslagna lindringen i arrendes utgörande blifvit bestämd;

motion n:o 48 af herr *J. Anderson* i Tenhult, som föreslagit, att Riksdagen ville besluta, att vid utarrenderande af statens jordegendomar arrendetiden såsom hittills skulle bestämmas till 20 år, men med rätt för arrendator att, med anledning af förändrade konjunkturer eller annan orsak, hos Konungens befallningshafvande i länet eller annan vederbörande 1½ år före hvarje femårsperiods utgång afsäga sig arrendet;

att nuvarande arrendatorer af dylik jord måtte, oaktadt kontraktet vore afsedt att gälla för 20 år, ega ej allenast lika beskaffad uppsägningsrätt, än äfven att minst fyra månader före den 14 nästa mars afsäga sig arrenderättigheten till afträde sistnämnda dag;

att äfven de arrendatorer, som vid arrendeauktioner, hvilka hållits på en föregående arrendators risk, bundit sig för mer än 5 år, måtte njuta enahanda uppsägningsrätt;

att alla nuvarande kronoarrendatorer måtte få lösa naturapersedlarne efter hvarje arrendeårs i markegångstaxan för samma län under Litt. A bestämda pris i stället för nu bestämda tioårs medelpris; och

att den i vissa arrendekontrakt bestämda forsellön, från och med innevarande år, måtte från statens sida efterskänkas;

motion n:o 50 af herr *A. Johansson* i Löfåsen om rätt för arrendator af statens jordbruksfastighet att, om han så önskade, få under loppet af innevarande år uppsäga arrendet till afträde den 14 mars 1888;

motion n:o 62 af herr *P. Truedsson* med förslag att arrendatorer, som under tre års tid innehaft någon statens domän på arrende, måtte blifva berättigade begära och på egen bekostnad erhålla ny uppskattning å den arrenderade domänen af de män, som enligt författningen af den 10 november 1882 vore skyldiga att vid utarrenderingar taxera statens egendomar, samt för den återstående arrendetiden tillgodonjuta den nedsättning i arrendet, hvartill en sådan uppskattning kunde föranleda, hvilket likvisst icke finge öfverstiga 20 procent af dåvarande arrendet;

motion n:o 75 af herr *L. F. Odell* om rättighet för alla kronoarrendatorer att, utan afscende å den längre eller kortare tid, som kunde återstå af deras arrenden, få under innevarande år uppsäga dem till afträde den 14 mars 1888; och

motion n:o 117 af herr *C. A. Neiglick*, som föreslagit att med tillämpning af hvad af herr Samuel Johnson m. fl. i öfrigt blifvit föreslaget rörande lindring i vilkoren för arrende af kronans domäner,

måtte bestämmas, att vid omsättning från penningar till spanmål måtte i stället för det för alla arenden lika föreslagna medium af årsprisen för åren 1876—1885, tagas för hvarje arrende särskildt medium af årsprisen för de tio år, hvilka närmast föregått arrendets början, allt enligt Litt. A. i vederbörande läns markegångstaxa.

Enligt hvad i det vid Kongl. Maj:ts ofvannämnda proposition fogade statsrådsprotokoll öfver finansärenden för den 15 sistlidne april meddelas, hade chefen för domänstyrelsen, med anledning deraf att under de senare åren en stor del arrendatorer af kronans för statsverkets räkning utarrenderade egendomar nödgats i följd af iråkadt obestånd och deraf föranledd oförmåga att förnya arrendeborgen afträda sina arrenden, samt att från åtskilliga arrendatorer framställningar ingått att erhålla anstånd med erläggande af arrendeafgifterna eller nedsättning i desamma eller ock att få afträda sina arrenden, anmodat vederbörande föredragande hos styrelsen att verkställa utredning rörande anledningen till den betryckta ställning, hvari krono- arrendatorerne befunno sig, samt att afgifva förslag till åtgärder för åstadkommande af en förbättring härutinnan.

I det yttrande, som till fullgörande af detta uppdrag afgifvits till domänstyrelsens protokoll den 10 juni nästlidet år, hade bland annat anförts,

att då, såsom förhållandet varit i rikets samtliga län under de sista åren, årsprisen å spanmål sjunkit allt lägre och lägre under medelmarkegångsprisen, samt prisen på andra landtmannaprodukter rönt inverkan af gällande pris å spanmål, häri vore att söka en af de väsentligaste anledningarne till att de arrendatorer, som vore skyldige att lösa sina naturaarrenden med annan lösen än efter årspris, kommit i en betryckt ställning;

att ställningen icke vore att anse bättre, utan snarare sämre för de arrendatorer, som erlade arrenden med ett för hela arrendetiden bestämdt penningebelopp, enär nemligen vid prisens sjunkande medelmarkegångsprisen toge ett, ehuru föga märkbart, intryck deraf, hvarigenom de arrenden, som utginge efter sistnämnda pris, i någon, om ock obetydlig, mån minskades, då deremot en dylik minskning alldeles icke komme de arrendatorer till godo, som skulle erlægga penningearrenden;

att ett sådant prisfall å landtmannaprodukter, som nu inträffat, icke kunnat förutses vare sig af arrendatorerne sjelfve eller af de myndigheter, som haft befattning med arrendevilkorens bestämmande;

samt att, då någon nämnvärd höjning i prisen sannolikt icke komme att under den närmaste framtiden inträffa, fara vore för handen, att, derest icke någon ändring till arrendatorernes fördel viddes i bestämmelserna för arrendeafgifternas utgörande, ej allenast flertalet arrendatorer, utan äfven de personer, som iklädt sig borgensansvarighet för arrendeskyldigheternas fullgörande, ginge sin ruin till mötes.

På grund häraf föreslogos vissa åtgärder till beredande af lättnad i svårigheterna för de nuvarande arrendatorerne och sedan Kongl. Maj:ts befallningshafvande i rikets samtliga län afgifvit yttranden öfver det sålunda inom domänstyrelsen utarbetade förslag, hade bemälda styrelse den 19 november nästlidet år till Kongl. Maj:t afgifvit framställning i ämnet och deruti, enligt hvad af ofvanberörda statsrådsprotokoll närmare inhemtas, föreslagit, att, med vissa undantag och inskränkningar, de arrendatorer af kronans egendomar, som erlade naturaarrenden, att lösas efter medelmarkegångspris (Litt. C i markegångstaxan), eller penningearrenden eller båda dessa slags arrenden, måtte för år 1886 och återstående arrendetiden medgifvas sådan omsättning af arrendena, att $\frac{1}{3}$ af den lösen, som för naturaarrendena borde enligt kontrakten utgå för år 1886, likasom $\frac{1}{3}$ af penningearrendena fixerades såsom arrendeafgift i penningar, samt återstående $\frac{2}{3}$ förvandlades för hvarje län efter medium af årsprisen Litt. A för åren 1876—1885 såsom omsättningsgrund till spanmål, $\frac{1}{3}$ råg, $\frac{1}{3}$ korn och $\frac{1}{3}$ hafre, att för hvarje år lösas efter fastställt årspris, för närvarande i markegångstaxan betecknad med Litt. A.

Vidare hade domänstyrelsen hemställt, *dels* att med bibehållande för fiske och annan till jordegendom ej hänförlig lägenhet af föreskriften i 10:de punkten i kongl. kungörelsen den 10 november 1882 angående förändrade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner, att arrende skall sättas i penningar, den ändring i berörda stadgande måtte, hvad anginge jordegendom, vidtagas, att vid utarrendering deraf arrendet skulle bestämmas antingen i spanmål af de slag, domänstyrelsen bestämde, och penningar, eller ock i spanmål och smör jemte penningar, naturapersedlarne att lösas efter det under löpande arrendeår i vederbörlig ordning fastställda årspris, för närvarande i markegångstaxan betecknad med Litt. A, *och dels* att optionsrätten måtte återinföras samt att, der optionsrätt icke komme i fråga till begagnande, utan arrendet utbjödes till täflan, arrendeanbuden, när de

öfverstege det fastställda arrendevärdet, skulle göras i form af kontant städja, att vid arrendets tillträdande på en gång erläggas. Alternativt hade domänstyrelsen ifrågasatt en tillfällig hjälp för de i betryck varande arrendatorerne genom eftergift med vissa procenttal af 1886 års arrenden.

Till omförmälda statsrådsprotokoll har herr statsrådet och chefen för finansdepartementet vidare anført, att såsom visst kunde antagas, att åtminstone en större del af kronans arrendatorer för närvarande befunde sig i ekonomiskt betryck. Härom vittnade icke blott de framställningar, länsstyrelserna och domänstyrelsen lemnat af tillståndet i landets olika delar, utan äfven de talrika motioner, som inom Riksdagen väckts i syfte att åt kronoarrendatorerne bereda en vare sig tillfällig eller mer fortvarande lindring i arrendevilkoren.

I främsta rummet vore det sålunda rådande betrycket framkalladt af det betydande prisfall, som under de senare åren egt rum å jordbrukets produkter och bland dessa i synnerhet å spanmål. Men äfven andra orsaker hade utan tvifvel varit dertill medverkande. Den öfverspekulation, som på 1870-talet gjort sig gällande snart sagdt på alla områden af den ekonomiska verksamheten, hade såsom naturligt icke lemnat statens arrendeväsen oberördt, utan ledt till högt uppdrifna anbud vid arrendeauktionerna, likasom äfven dertill att äldre arrenden öfvergått i nya händer emot erläggande af stundom orimligt höga afträdesummor till de förutvarande arrendeinnehafvarne. Så mycket kännbarare måste denna öfverspekulation under närvarande förhållanden återverka på arrendatorernas ställning, som en stor del af dessa vid arrendenas öfvertagande antagligen icke varit i besittning af tillgångar, motsvarande de belopp, hvarmed arrenderätten af dem förvärfvats, och än mindre derutöfver egt till sitt förfogande tillräckligt förlagskapital för att kunna uppdrifva den arrenderade egendomens afkastning till ett emot den dryga arrendegiften svarande belopp.

För att för arrendatorerna af kronans utarrenderade egendomar mildra följderna af det inträffade starka prisfallet å jordbrukets produkter, har Kongl. Maj:t i ofvan anförda proposition föreslagit, att desse arrendatorer, med vissa undantag, må å arrendeafgiften för sist förflutna arrendeår åtnjuta eftergift af tio procent, och till afhjelpande af det betryck, i hvilket åtskilliga arrendatorer befinna sig i följd af öfverspekulation vid arrendenas öfvertagande, är i samma proposition jemväl föreslaget, att arrendatorerne må, med samma undantag och under iakttagande af särskilda föreskrifter, medgifvas rätt att uppsäga arrenden till upphörande den 14 mars 1889.

Ang. eftergift
af 10 procent
å arrendena
för arrende-
året 1886—
1887.

Beträffande den ifrågasatta eftergiften af 10 procent å arrendena för sistförflutna arrendeår, eller tiden från den 14 mars 1886 till samma dag 1887, har departementschefen till statsrådsprotokollet anført bland annat, att ehuru någon bestämd anledning icke för närvarande förefunnes att under den närmaste framtiden förvänta någon väsentligare förändring i de för jordbruket rådande konjunkturerna, vare sig till förbättring eller försämring, det likväl icke synts böra nu ifrågakomma att utsträcka en dylik eftergift till längre tid än den, för hvilken prisförhållandena redan vore fullt kända. Den eftergift, som nu kunde varda medgifven, borde sålunda afse endast sistförflutna årets arrenden, af hvilka, i följd af det bemyndigande Kongl. Maj:t i början af detta år lemnat länsstyrelserna att i förekommande fall bevilja anstånd med halfva arrendets erläggande till den 1 nästkommande oktober, halfva beloppet i de flesta fall ännu antagligen vore utestående.

Om än flertalet af kronans arrendatorer för närvarande hade att kämpa med ekonomiska svårigheter, vore det, enligt hvad departementschefen vidare anført, utom allt tvifvel, att åtskilliga kronoarrenden funnes af den förmånliga beskaffenhet, att deras innehafvare vore i stånd att utan förlust fullgöra sina förbindelser. Det skulle vid sådant förhållande kunna synas riktigast, att eftergift å 1886 års arrenden medgåfves endast efter föregången pröfning i hvarje särskildt fall och åt de arrendatorer, som dervid funnes vara i behof af lindring, vid hvilken pröfning ej blott behovet af lindring, utan jemväl af dennas storlek skulle tagas i öfvervägande. Då det måste anses önskligt, att vid en dylik pröfning likartade grunder komme att följas, borde densamma för hela riket helst ske af endast en myndighet och således antingen förbehållas Kongl. Maj:t i finansdepartementet eller öfverlemnas åt domänstyrelsen. Enär i hvilketdera fallet som helst besluten borde föregås af en utredning hos de lokala myndigheterna, hvarvid i åtskilliga fall undersökning på stället icke kunde undvikas, vore det emellertid uppenbart, att pröfningen, på dylikt sätt verkställd, icke skulle kunna medhinnas utan alltför stor tidsutdrägt, på samma gång en så betydande tillökning i arbete skulle uppstå för den pröfvande myndigheten, att särskilda arbetskrafter måste för ändamålet beredas, derest icke arbetet inom verket i öfrigt skulle komma att lida. Med något mindre olägenhet och något större utsigt att i tid medhinnas skulle väl pröfningen kunna anförtrös åt länsstyrelserna, ehuru då med uppoffring i större eller mindre grad af den likformighet i besluten, som vore att anse såsom eftersträfvansvärd; men äfven för länsstyrelserna skulle en sådan pröfning erbjuda stora svårigheter och fordra vidlyftiga utredningar. Vare sig alltså pröfningen

komme att ske på det ena eller andra sättet, skulle säkerligen omgång och kostnader uppstå, som icke kunde anses uppvägda med den ringa vinst, kronan komme att skörda deraf, att en eller annan arrendator blefve från eftergift å arrendet utesluten. Departementschefen ansåge sig derföre och oaktadt de anmärkningar, som från principiell synpunkt kunde göras mot ett sådant förslag, böra förorda att eftergiften måtte komma att omfatta samtliga kronoarrenden med undantag endast för vissa grupper deraf, i afseende å hvilka någon särskild undersökning uppenbarligen icke erfordrades för att finna, att anledning till eftergift icke vore för handen, eller hinder för eftergift mötte i särskilda förhållanden. Att härvid en del arrendatorer komme i åtnjutande af nedsättning i sina arrenden, utan att vara deraf i egentligt behof, borde icke tilläggas allför stor betydelse, då väl icke heller desse arrendatorer undgått att i större eller mindre mån känna trycket af de förändrade konjunkturerna och någon billighet finge anses ligga deri, att, när kronan medgäfvit en tillfällig lindring i arrendevillkoren på den grund, att ett prisfall å jordbruksprodukter egt rum, som icke varit möjligt att förutse, denna lindring komme äfven de arrendatorer till godo, som i följd af större omsigt vid sina arrendeförbindelsers ingående befunne sig i en mindre ogynsam ställning och i regeln vore att räkna till den bästa klassen af kronans arrendatorer.

Från ifrågavarande eftergift borde emellertid åtskilliga i statsrådsprotokollet omförmälda arrenden uteslutas. Och har utskottet, som till undvikande af för stor vidlyftighet får hänvisa till hvad derom i samma protokoll meddelas, med anledning af herr Boströms samt herrar Johnsons och Ericksons ofvannämnda motioner, endast velat erinra att från lindring uteslutits så väl arrenden, hvilka uppbäras och redovisas af indelningshafvarne på gammal stat, som andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbart till statsverket, af den anledning att, på sätt i statsrådsprotokollet påpekas, det är uppenbart, att nedsättning i dessa arrenden icke kan vidtagas utan att kränka vederbörande indelningshafvares rätt eller rubba de dispositioner, som med arrendeinkomsten vidtagits.

Enligt detta protokoll skulle från eftergift jemväl undantagas de arrenden, hvilka tillkommit under de senaste åren, sedan den hufvudsakliga förändringen i konjunkturerna för jordbruket redan inträdt. Domänstyrelsen hade ansett gränsen i detta hänseende böra bestämmas så, att lindring icke borde få åtnjutas i fråga om arrenden, hvilka tagit sin början den 14 mars 1884 eller senare; men då aftalen om de arrenden, som löpa från midfastan 1884, uppgjorts å sådan tid, att arrendatorerne icke i allmänhet kunnat grunda sina beräkningar på senare

prisförhållanden än dem, som gälde år 1882, då något väsentligare fall i spanmålsprisen ännu icke egt rum, syntes billighetens kraf bättre tillgodoses, om endast de arrendatorer uteslötes från eftergift, hvilka avslutat sina arrendekontrakt efter 1884 års början.

Beloppet af eftergiften syntes departementschefen icke böra bestämmas högre än till tio procent af arrendesumman, då nedsättningen skulle komma att motsvara den lindring, som af åtskilliga enskilde jordegare beviljats deras arrendatorer i sistlidet års arrenden; och borde de arrendatorer, hvilka enligt nu angifna grunder skulle blifva berättigade att åtnjuta eftergift, men redan till fullo erlagt sina arrenden för det sistförflutna arrendeåret, få uppbära de dem tillkommande belopp kontant, att afkortas å kronans arrendemedel för år 1886. En minskning i denna inkomsttitel, som i staten för nämnda år upptagits till 3,270,000 kronor, skulle i följd af den föreslagna eftergiften komma att uppstå med ett belopp, hvilket kunde beräknas till lägst 250,000 och högst 300,000 kronor. Någon åtgärd i anledning häraf påkallades emellertid icke med hänsyn vare sig till 1886 års eller följande års statsregleringar, då, äfven med en dylik minskning i arrendemedlen, 1886 års statsreglering kunde påräknas komma att uppvisa öfverskott.

Utskottet, som icke underskattat de svårigheter, i hvilka de flesta af kronans arrendatorer måst råka genom det under senare åren inträffade prisfallet å jordbrukets produkter, och vid sådant förhållande funnit någon lindring böra arrendatorerna beredas, har ansett den af Kongl. Maj:t i detta syfte föreslagna åtgärd vara den lämpligaste; och, derest det jemväl ifrågasatta medgifvandet för nuvarande arrendatorer att få uppsäga arrendena vinner Riksdagens bifall, torde ytterligare anspråk å nedsättning i arrendeafgifterna endast undantagsvis böra för framtiden förekomma, då sådana anspråk väl icke med skäl torde kunna framställas af de arrendatorer, som icke begagnat sig af uppsägningsrätten. Ehuru väl det visserligen icke torde kunna undvikas, att en sådan arrendatorerne generelt medgifven lindring i ett eller annat fall kan tillkomma arrendator, hvilkens arrendevilkor varit sådana, att någon eftergift för honom icke skulle vara behöflig, lärer dock, enligt hvad departementschefen till förenämnda statsrådsprotokoll anført, en pröfning af behovet för hvarje särskildt fall medföra så stora svårigheter, att hvarje tanke derpå måste öfvergifvas; och vid sådant förhållande har Utskottet ansett sig icke kunna biträda det af Herr *P. Truedsson* i ofvan omförmälda motion framställda förslag.

Vidkommande de undantag från den ifrågasatta eftergiften, hvilka, enligt Kongl. Maj:ts omförmälda förslag, böra göras i afseende å inne-

hafvarne af vissa uppgifna arrenden, har Utskottet icke haft annat att erinra än att, då möjligen den uppfattning skulle kunna göra sig gällande, att kontrakt om arrende bör anses vara »afslutadt» vid det tillfälle, då arrendet å auktion inropas, tydligen bör angifvas, att från eftergiften böra undantagas innehafvare af arrenden, för hvilka arrendekontrakten äro *upprättade* efter 1884 års början.

Såsom i det föregående omförmälts, hade domänstyrelsen, som ansett staten böra till det nuvarande betryckets lindrande träda emellan endast för så vidt och i den mån detta hade sin grund i den inträffade förändringen i konjunkturerna, hvilken varit af beskaffenhet att kunna lika litet af arrendatorerne som från kronans sida förutses, men att deremot arrendatorerne borde sjelfve vidkännas följderna af den öfverspekulation, som egt rum vid arrendeuppgörelserna, föreslagit en sådan förändring i sättet för arrendeafgifternas utgörande, att en femtedel af dessa skulle beräknas i penningar, men öfriga fyra femtedelar efter medium af årsmarkegången åren 1876 till och med 1885 omsättas till spanmål, $\frac{1}{3}$ råg, $\frac{1}{3}$ korn och $\frac{1}{3}$ hafre, att för hvarje år lösas efter det löpande årets markegångspris. De i nedgående stadda spanmålsprisen skulle då komma att öfva ett motsvarande inflytande på arrendebeloppen, under det att å andra sidan utsigt skulle bevaras åt kronan att vid en åter inträdande stegring i spanmålsprisen genom stigande arrenden vinna ersättning för hvad den nu eftergäfvde.

Om det än måste erkännas, att arrendeafgifternas bestämmande, till större eller mindre del, i spanmål medförde den fördelen att göra arrendatorerne mindre beroende af vexlingar i sädesprisen, vore det dock, enligt hvad departementschefen till meranämnda statsrådsprotokoll anfört, föga lämpligt att, endast på grund deraf, att under en kortare årsföljd spanmålsprisen varit i starkt fallande, frångå den allt sedan år 1871 tillämpade grundsats, att arrendena af kronans egendomar borde beräknas och utgöras uteslutande i penningar, samt att sålunda åter införa den för kronoarrendenas utgörande under föregående tid gällande anordning, som på grund af dess mindre lyckliga verkningar då utdömdes. Då i öfverensstämmelse med de beslut, som förut fattats rörande grundröntans och tiondens omsättning i penningar, de äldre persedelarrendena nämnda år utbyts emot penningearrenden, hade denna åtgärd framkallats icke mindre af behofvet att åstadkomma förenkling i uppbörds- och redogörelseverket, än af vunen erfarenhet om olägenheterna af det förra betalningssättet, såsom i hög grad försvärande möjligheten såväl för arrendatorerne att kalkylera sina utgifter som för kronan att beräkna sina inkomster. Penningens betydelse såsom den

tillförlitligaste mätaren af alla slags värden hade sedan den tiden icke minskats, men väl ökats; och, gälde detta särskildt beträffande jordbruket, då numera icke blott jordbrukarens alla utskylder och en stor del af hans lefnadskostnader utginge i penningar, utan till resultatet af hans ekonomi i öfrigt en mångfald faktorer medverkade, hvilka icke egde något sammanhang med prisen å jordbrukets alster eller kunde till sina verkningar bedömas utan tillhjälp af penningen såsom värde-mätare. Oafsedt de allmänna olägenheter, som ur nu antydd synpunkt skulle befinnas förenade med en återgång till persedelarrenden, kunde mot en dylik åtgärd, såsom medel att bereda arrendeinnehafvarne lindring, med fog anmärkas, att, i all synnerhet om, på sätt domänstyrelsen föreslagit, arrendespanmålen skulle lösas efter det löpande årets markegångspris, det ingalunda alltid skulle komma att inträffa, att arrendet blefve lägst, då svårigheten att utgöra detsamma vore för arrendatorn störst. Oaktadt det inflytande, den utländska spanmålsimporten utöfvade på sädesprisen inom landet, kunde det nemligen antagas såsom visst, att, åtminstone i de orter, som vore i saknad af ett mera utveckladt kommunikationsväsen eller aflägsnare belägna från importorterna, en allmännare missväxt eller felslagen skörd på vidsträcktare områden skulle föranleda en stegring i årsmarkegången å spanmålen, medförande i sin ordning ökade arrendebelopp just vid ett tillfälle, då arrendatorernes betalningsförmåga vore minskad.

Utskottet, som delar den af departementschefen sålunda uttalade åsigt om olämpligheten af den utaf domänstyrelsen föreslagna förändringen i sättet för arrendeafgifternas utgörande, har vid sådant förhållande icke kunnat biträda de af Herrar *Boström*, *Johansson*, *Erickson* och *Neiglick* i deras ofvan omförmälda motioner framställda förslag i fråga om arrendeafgifternas beräkande, på sätt domänstyrelsen föreslagit, till en femtedel i penningar och fyrafemtedelar i spanmål.

Ang. rätt för
kronans ar-
rendatorer att
uppsäga
arrendena.

I fråga om det föreslagna medgifvandet för kronans arrendatorer att uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1889 meddelas i statsrådsprotokollet, att detta förslag, som, enligt hvad ofvan är nämndt, afser afhjelpandet af det betryck, i hvilket åtskilliga arrendatorer befinna sig i följd af öfverspekulation vid arrendenas öfvertagande visserligen icke öfverensstämde med de af domänstyrelsen uttalade åsigter i förevarande ämne, då styrelsen ansett staten icke böra i detta hänseende träda emellan; och för såvidt det gälde endast att låta arrendatorerna och deras löftesmän sjelfva umgälla följderna af lättsinnigt ingångna förbindelser, borde staten måhända icke ingripa. Men här till-

komme den omständigheten att kronan, hvilken, såsom egare till den utarrenderade jorden, vore intresserad af dennas tillbörliga skötsel, äfventyrade att, derest arrendatorns bristande förutseende för honom ledde till obestånd, förr eller senare få återtaga den arrenderade egendomen i ett vanvårdadt eller skadadt skick. Det borde då kunna anses, åtminstone i de flesta fall, skola lända kronan till fördel, om arrenden af ifrågavarande beskaffenhet ju förr dess hellre upphörde, och vara af kronans eget intresse påkalladt, att anordningar vidtoges, hvarigenom möjlighet härtill bereddtes.

Emot medgifvandet för arrendatorerne att uppsäga arrendena hade domänstyrelsen erinrat, att ett dylikt medgifvande otvifvelaktigt skulle leda derhän, att ett stort antal arrendatorer, äfven sådane, som ej vore i större behof af lindring i sina villkor, skulle komma att afsäga sig arrendena i förhoppning att vid det prisfall å arrenden, som kunde förväntas inträffa, derest en mängd sådana samtidigt utbjödes, åter komma i besittning af den förut arrenderade egendomen emot den afgift, de sjelfve ville bestämma, och att den lindring i nu utgående arrendeavgifter, som på ett sådant sätt skulle komma desse arrendatorer till del, antagligen skulle uppgå till mycket betydande belopp.

De farhågor, domänstyrelsen sålunda uttalat för följderna af en arrendatorerne medgifven rätt att uppsäga sina arrenden, syntes enligt hvad i statsrådsprotokollet vidare anföres, väl öfverdrifna. Någon anledning antaga, att en *allmänare* öfverspekulation egt rum vid öfvertagande af de nu i kraft varande kronoarrendena, förefunnes ej. I någon betydligare omfattning hade öfverspekulation antagligen förekommit endast vid den utarrendering af militieboställen, som under de för jordbruket gynsamma konjunkturerna på 1870-talet egde rum, medan dessa boställen ännu förvaltades af boställsdirektionerna och upplätos till den högstbjudande. För detta antagande vunnes äfven stöd i den uppgift, som vederbörande föredragande hos domänstyrelsen lemnat å förverkade arrendekontrakt under åren 1878—1885, då nemligen deraf framginge, att det varit hufvudsakligen och nära nog uteslutande bland innehafvarne af de till statsverket dämera indragna militieboställena, som oförmåga att fullgöra sina förbindelser framträdte. De fall, då i öfrigt öfverspekulation i någon afsevärd grad egt rum vid arrendeuppgörelserna, i det att arrendatorn vare sig iklädt sig ett allt för högt arrende i form af städja, medan sådan ännu erlades, eller senare i årlig afgift eller till förutvarande innehafvare af arrendet erlagt ett oskäligen afträdesbelopp, syntes hafva varit jembörligt fåtaliga eller åtminstone icke hafva före-

kommit i den mängd, att ett öfvervägande antal bland arrendatorerne kunde antagas vara i verkligt behof af att lemna sina arrenden.

Men vore detta förhållandet, vore också faran, att, derest rätt att uppsäga arrendena medgäfves, denna rätt skulle komma att i större utsträckning begagnas med beräkning att återförvärfva arrendena till billigare vilkor, icke så stor. Med ungefärligen lika grad af sannolikhet, som att vid nytt utbudande ett förut någorlunda skäligt arrende komme att nedgå, skulle det kunna förutses, att arrendeafgiften dervid stegrades utöfver det förutvarande beloppet, och detta så mycket hellre som, då samtidigt med de i följd af uppsägning inträffande arrendeligheterna ett lika antal arrendatorer blefve utan verksamhet, hvilka åtminstone till större delen måste söka sin utkomst på samma sätt som förut, konkurrens vid de uppsagda arrendenas utbudande icke borde uteblifva. Redan den ovisshet, med hvilken resultatet af arrendets förnyade utbudande sålunda måste emotses, syntes blifva tillräcklig att i förening med det band, som vanligen fäste jordbrukaren vid den af honom nyttjade jorden, afhålla en arrendator från att utan tvingande skäl vedervåga en uppsägning.

Om derjemte, vid uppsägningsrätten fästes det vilkor, att arrendator, som toge denna rätt i anspråk, icke skulle ega att vid det uppsagda arrendets utbudande åtnjuta den optionsrätt, som kunde genom arrendekontraktet blifvit honom tillförsäkrad, och icke heller den i 7:de punkten af nu gällande grunder för domämförvaltningen åt arrendator, som väl skött egendomen, medgifna rättighet att efter utropet öfvertaga arrendet emot högsta erbjudna arrendeafgift, skulle enligt departementschefens åsigt sådant i sin mån bidraga att hos arrendatorerne frammana en tillbörlig betänksamhet vid uppsägningsrättens begagnande.

Då från uppsägningsrätten på förhand synts böra uteslutas vissa arrenden, i afseende å hvilka all anledning saknades att förutsätta, att öfverspekulation gjort sig gällande eller att de för närvarande vore högre än att innehafvarne utan svårighet förmådde att utgöra sina arrendeafgifter, och då det vidare syntes vara nödigt att utesluta äfven de arrenden, hvaraf inkomsten uppbäres af enskilda eller är anslagen till vissa statsändamål, samt det icke synts böra ifrågakomma att staten medgifver återgång af arrendekontrakt, som utfärdats så nyligen som under år 1884, hafva samma undantag ansetts böra stadgas i fråga om uppsägningsrättens åtnjutande, som föreslagits med hänsyn till den tillstyrkta nedsättningen i 1886 års arrendeafgifter.

Enligt hvad i statsrådsprotokollet vidare förmåles, vore det påtagligt, att uppsägningsrätten skulle komma att medföra en icke obe-

tydlig minskning i kronans arrendemedel. Denna minskning borde dock icke betraktas såsom en förlust, ty i sjelfva verket inträffade här icke något annat, än att kronan, som under kortare eller längre tid af vissa sina egendomar åtnjutit en högre inkomst, än som under normala förhållanden bort kunna påräknas, finge denna inkomst reducerad till belopp, som stode i närmare öfverensstämmelse med egendomarnes verkliga afkastningsförmåga, på samma gång ett förhållande afbrötes, som, om det fått fortgå, kunnat genom den arrenderade jordens försämring i en framtid leda till en ännu större minskning i arrendeafkomst. Då rättigheten att efter uppsägning frånträda arrende skulle inträda först den 14 mars 1889, komme densamma emellertid icke att utöfva någon verkan på den budget, som under detta år förelagts Riksdagen.

I detta sammanhang hade departementschefen ansett sig böra fästa uppmärksamheten derpå, att, då medgifvandet att före arrendetidens utgång frånträda ett ofördelaktigt arrende innebure en synnerligen stor förmån för arrendets innehafvare, af rättighetens begagnande borde blifva en sjelfklar följd, att under den återstående arrendetiden intill arrendets upphörande vidare eftergift å den årliga arrendesumman icke skulle ifrågakomma.

Utskottet, som i hufvudsak delar den af chefen för finansdepartementet uttalade åsigt i förevarande frågor, har alltså funnit det lämpligaste medlet till afhjelpande af det betryck, hvori en stor del af kronans arrendatorer befinna sig, vara, att dem medgifves rätt till arrendenas uppsägning; och har utskottet, i likhet med hvad Kongl. Maj:t föreslagit, ansett tidpunkten för de uppsagda arrendenas upphörande icke böra sättas tidigare än till den 14 mars 1889.

I afseende å den tid, inom hvilken arrendatorerne böra för att komma i åtnjutande af uppsägningsrätten i sådant syfte göra anmälan, har utskottet förestält sig, att denna tid, som af Kongl. Maj:t föreslagits till två månader efter det kungörelse i ämnet af Kongl. Maj:t utfärdats, skäligen borde kunna bestämmas till lika lång tid, eller två månader, från det kungörelse blifvit i församlingens kyrka uppläst, i hvilket senare fall enahanda rådrum för öfvervägande af en dylik vigtig åtgärd blefve beredt kronans samtliga arrendatorer, och således äfven dem, som äro bosatta å aflägst belägna orter, till hvilka underrättelse om den i ämnet utfärdade kungörelsen först efter någon tidsutdrägt kan anlända.

Af återopade statsrådsprotokoll framgår, att Kongl. Maj:ts afsigt varit, att de arrenden, som af förenämnda anledning blefve lediga, skulle utbjudas till förnyad utarrendering i den ordning, som i kongl.

kungörelsen den 10 november 1882 föreskrifves. Ny värdering å den till utarrendering lediga egendomen skulle alltså föranstaltas och egendomen genom nytt arrende utarrenderas på 20 år.

Om ock med hänsyn till de vid uppsägningsrätten fästade villkor skulle kunna antagas, att icke alltför många arrendatorer, utan endast de, hvilkas arrendevillkor äro mest betungade, komma att begagna sig af denna rätt, synes det dock nödigt att vara beredd på det fall, att, särskildt inom vissa län, en mängd kronoegendomar genom uppsägning kunna blifva lediga till utarrendering från den 14 mars 1889. I sådan händelse torde stora svårigheter möta för domänförvaltningen att hinna enligt gällande föreskrifter anställa arrendevärderingar å samtliga dessa egendomar, likasom ock genom alla dessa egendomars samtliga utbudande på förnyade arrenden arrendepriiset öfver höfvan komme att nedtryckas samt i allt fall den hittills rådande kontinuiteten i utarrenderingen af kronans egendomar rubbas; och skulle, genom de nya arrendenas samtliga utlöpande i måhända stor mängd, samtliga dessa olägenheter återkomma efter de tjugu årens förlopp.

Med afseende härå har utskottet ansett lämpligast, att de genom den nu föreslagna uppsägningsrättens begagnande arrendelediga egendomar på förut gällande arrendevillkor utbudas på nytt arrende utan förnyad värdering och endast för den återstående arrendetiden, på sätt, enligt gällande grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner, nu eger rum, då arrenderätt förverkats.

Derest hvad utskottet till lindring i kronoarrendatorernas betryck här ofvan förordat, vinner Riksdagens bifall, synas de åtgärder, som i öfrigt blifvit inom riksdagen i enahanda syfte ifrågasatta, icke vara af behovet påkallade. Utskottet anser följaktligen det af herrar *S. Johnson* och *O. Erickson* samt *J. Andersson* i ofvan anförda motioner föreslagna efterskänkandet af den i vissa arrendekontrakt bestämda forselönen icke böra af Riksdagen medgifvas; och torde jemväl de af herrar *Söderberg*, *J. Andersson*, *A. Johansson* och *Odell* i ofvannämnda motioner framställda förslag i afseende å rätt för kronoarrendatorerne att uppsäga sina arrenden, hafva blifvit genom hvad utskottet nu anført besvarade.

I sammanhang med ofvannämnda förslag till lindringar för kronans arrendatorer har Kongl. Maj:t i förevarande proposition hemställt om återinförande af den genom kongl. kungörelsen den 24 maj 1875 borttagna så kallade optionsrätten, eller rättigheten för arrendator, som

väl skött egendomen, att vid arrendeperiodens slut, utan auktion, öfvertaga egendomen på nytt arrende emot den afgift, denna efter uppskattning ansetts skäligen böra betinga.

Genom de år 1882 utfärdade nya grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner hade, enligt hvad i förenämnda statsrådsprotokoll öfver finansärenden för den 15 sistlidne april omförmäles, visserligen åtskilliga föreskrifter meddelats, egnade att befordra de utarrenderade egendomarnes förbättnings- och större odlings- eller täckdikningsarbeten vinna godtgörelse genom minskning i ett eller flera års arrendefgift eller i visst fall genom utsträckning af arrendetiden. Byggnadsskyldigheten hade ordnats på ett mer tillfredsställande sätt, och der, med domänstyrelsens medgifvande och efter af densamma godkänd plan, byggnad uppförts, för hvilken kostnaden vore större än som motsvarade den enligt kontraktet bestämda byggnadsskyldigheten, kunde arrendatorn redan under arrendetiden härför erhålla ersättning genom eftergift å närmaste årens arrende. I sammanhang härmed hade äfven en verksammare tillsyn anordnats öfver det sätt, på hvilket den arrenderade egendomen sköttes och arrendevilkoren af arrendatorn fullgjordes. Dessa stadganden och denna tillsyn innefattade likväl icke tillräckligt verkamma medel för att under alla förhållanden tillförsäkra kronan en tillfredsställande vård om den utarrenderade egendomen. Huru väl tillsynen öfver arrendatorerne än vore anordnad, kunde dermed knappast vinnas mer, än att sådana åtgärder från arrendatorns sida förekommes, som kunde vara att hänföra till ren missvård; men hvarken kunde något af betydelse på den vägen åstadkommas för den arrenderade jordens förkofran och ej heller innefattade nu gällande villkor för kronans arrenden någon särskild eggelse för arrendatorerne att å egendomarne verkställa förbättringar, som afsåge en jemnt fortgående stegrad afkomst eller minskad brukningskostnad. En sådan eggelse att på alla områden af jordbruksnäringen framkalla lifaktighet och befordra vidtagande af förbättringar hade man ansett böra åstadkommas genom den så kallade optionsrätten; och obestriddigt vore äfven, att den vore egnad att hos arrendatorn i detta hänseende skapa ett med jordegarens fördel sammanfallande intresse, som knappast i samma grad kunde på annat sätt uppnås.

Det vore emellertid icke såsom en eggelse att förbättra jorden, som optionsrätten hade sin enda eller största betydelse, utan såsom beredande trygghet för en arrendator, med hvilken kronan hade anledning vara tillfredsställd, att efter arrendets utgång kunna få detsamma på

rimliga villkor förnyadt. En ersättning för den förmån, optionsrätten i detta hänseende innebure, hade man väl i 1882 års grunder för domänförvaltningen sökt bereda genom den der stadgade rättigheten för arrendator, som väl skött egendomen, att efter egendomens utbudande på nytt arrende, om han så önskade, öfvertaga arrendet till den vid auktionen erbjudna högsta arrendeafgiften; men oaktadt den erfarenhet, som vid tillämpningen af 1882 års grunder hittills vunnits, syntes gifva vid handen, att det berörda stadgandet på ett i allmänhet tillfredsställande sätt uppfyllt det afsedda ändamålet, vore det likväl antagligt, att vid inträdande förbättrade konjunkturen för jordbruket ett väl skött arrende, när det på nytt utbjödes, skulle locka så många spekulanter, att den förre arrendatorn, derest arrendets bibehållande åt honom gjordes beroende af bud och öfverbud, skulle nödgas härför underkasta sig större uppoffringar, än som kunde vara billigt och skäligt.

Då optionsrätten år 1875 afskaffades, hade hufvudsakliga anledningen härtill varit, att det i åtskilliga fall visat sig, att det fastställda maximiarrendet, till hvilket, med begagnande af optionsrätt, egendom blifvit på nytt arrende åt förre innehafvaren upplåten, icke motsvarade egendomens verkliga arrendevärde, och att derföre, till undvikande af förlust för kronan genom för låga arrenden, ansågs lämpligast, att ledigt arrende alltid ställes under auktion, på det att sålunda rätta värdet derå måtte utrönas och komma kronan till godo. Såsom vederbörande föredragande hos domänstyrelsen erinrat, skedde arrendeuppskattningarna i allmänhet numera på ett sätt, som lemnade helt andra och säkrare garantier för erhållande af ett tillförligt arrendevärde, än förhållandet varit på den tid, som föregått optionsrättens upphäfvande. I samtliga rikets län, med undantag endast af några få, der jordbruksdomäner i egentlig mening förekomme blott till ringa antal, vore anställda i landtbruk erfarna och med arrendeväsendet särskildt förtrogna personer, hvilka i stället för kronofogdarne öfvertagit ledningen af arrendeuppskattningarna. De vid förrättningen biträdande två uppskattningsmännen utsåges på ett sätt, som gafve säkerhet för, att äfven hos dem insigter och erfarenhet i jordbruket vore till finnas i tillräckligt mått; och då anledning dertill förekomme, tillkallades och biträdde vid förrättningen, utom landtmätare, äfven skogstjensteman, landbruksingeniör och särskildt byggnadskunnig person. Också hade arrendeuppskattningarna, sådana de nu skedde, tillvunnit sig ett icke ringa förtroende hos allmänheten. En från domänstyrelsen lemnad uppgift rörande den utarrendering af kronoegendomar, som egt rum under de tre sistförflutna åren, utvisade nemligen, att de dervid afgifna

högsta arrendeanbudet endast undantagsvis i någon större grad öfverstigit det uppskattade arrendevärdet.

Då optionsrätten innebure stora fördelar såväl för arrendatorerne som för kronan, och då det hufvudsakliga skäl, som föranledde dess afskaffande, eller bristande tillförlitlighet i arrendeuppskattningarne, numera borde anses hafva förlorat sin giltighet, hade departementschefen ej tvekat att i enlighet med domänstyrelsens, af länsstyrelserna nära nog utan undantag biträdda förslag, tillstyrka optionsrättens återinförande, dock så att någon återgång härvid icke skulle ega rum till åsättande af dubbla arrendevärden eller så kallade minimi- och maximiarrenden, utan att, i enlighet med 1882 års grunder för domänförvaltningen, fortfarande endast ett arrendevärde skulle bestämmas, och detta utgöra det belopp, hvartill arrende skulle genom option öfvertagas. Då nemligen, såsom domänstyrelsen ock erinrat, en egendom icke gerna kunde ega mer än ett arrendevärde, syntes åsättandet af minimi- och maximiarrenden endast vara egnadt att ingifva vilseledande föreställningar om egendomens afkastningsförmåga.

Såsom afsedd att utgöra en uppmuntran till och en belöning för en förtjenstfull vård om den arrenderade egendomen borde dock optionsrätt icke få åtnjutas, utan att arrendet innehafts under en längre tid. Såsom ett vilkor för optionsrättens tillgodonjutande borde därför stadgas, att arrendatorn innehaft arrendet under en tid af minst tio år, räknadt intill arrendeperiodens utgång.

Vid optionsrättens återinförande borde vidare anknytas två förutsättningar i afseende å optionsrättens tillämpning. Den ena hade afseende å det vitsord om god skötsel af den arrenderade egendomen, som utgjorde vilkoret för optionsrättens åtnjutande. Under den tid, då optionsrätten förut var i kraft, hade detta vitsord icke så sällan erhållits under omständigheter, som på sin höjd bort kunna berättiga till det negativa omdömet, att arrendatorn icke missvärdat egendomen. Någon förändring i det i 1847 års författning använda uttrycket att arrendatorn skulle hafva »väl brukat» egendomen påkallades dock icke, då detta uttryck syntes säga tillräckligt, endast detsamma behörigen tillämpades. För en sådan tillämpning kunde lämpligast sörjas genom af domänstyrelsen meddelade anvisningar åt de uppskattningsmän, som finge till uppdrag att i första hand bedöma arrendators brukningsätt.

En annan omständighet, som förtjenade att synnerligen beaktas icke blott med hänsyn till optionsrätten, utan äfven på grund af sin betydelse för arrendeväsendet i allmänhet, vore frågan, i hvad mån öfverlåtelse af arrende på annan innehafvare borde medgifvas. Med

skäl kunde det sägas, att knappast något annat verkat så hindrande för en gynsam utveckling af arrendeväsendet som de täta ombyten af innehafvare, en del kronoegendomar genom medgifna arrendeöfverlåtelse varit underkastade. Att en egendom, som med korta mellantider ginge hand ur hand, icke gerna kunde vinna förkofran, vore naturligt, helst om, såsom oftast vore fallet vid öfverlåtelse, mer eller mindre oskäligen afträdessummor betingades med den påföljd, att efter hand arrenden, som i förste innehafvarens hand kunnat vara ganska fördelaktiga, uppstegrades derhän, att de slutligen blefve omätligt höga. På sådant sätt betoges ock all verkan af de försigtighetsmått, kronan vid utarrenderingen kunde hafva vidtagit för att skydda sig emot följderna af en öfverspekulation.

I 27:de punkten af de för förvaltningen af kronans domäner den 10 november 1882 utfärdade grunder vore stadgadt, att öfverlåtelse af arrende kunde ske endast med domänstyrelsens medgifvande; och endast i två fall, då arrendatorn dog eller då han blefve försatt i konkurs, hade, enligt samma punkt, en bestämd rättighet tillagts, i förra fallet åt den affidnes rättsinnehafvare och i det senare åt konkursboet, att under vissa villkor förfoga öfver arrendet. Domänstyrelsen hade således i sin magt att i alla andra fall än de två nyss nämnda vägra begärd arrendeöfverlåtelse. Sådan öfverlåtelse borde emellertid medgifvas endast undantagsvis och då mycket bevekande skäl dertill föreläge. Särskildt blef en sådan tillämpning af det åberopade stadgandet af vikt, om optionsrätten återinfördes. När en sådan rätt fått begagnas, och egendomen på grund deraf tillträdts på nytt arrende, borde det nemligen icke tillåtas arrendatorn att utan mycket vägande skäl öfverlåta det nya arrendet på annan, då man med optionsrätten väl velat bereda arrendatorn förmånen att fortfarande få besitta den af honom förut brukade egendomen, men icke möjligheten att realisera arrenderätten i penningar.

Departementschefens afsigt vore derföre också att i sammanhang med utfärdandet af de förändrade bestämmelser rörande förvaltningen af domänerna, som kunde blifva en följd af det nu föreliggande förslaget, hos Kongl. Maj:t göra hemställan om meddelande åt domänstyrelsen af föreskrifter, som kunde vara egnade att främja en sådan tillämpning af gällande stadganden om arrendeöfverlåtelse, som nu antydts såsom påkallad.

Då optionsrätten otvifvelaktigt innebär en eggelse för arrendator att å den arrenderade egendomen nedlägga arbete och kostnader till eredande af en fortgående ökad afkomst af densamma, samt följakt-

ligen bör föranleda till en nitisk vård af egendomen och till dess deraf uppkommande förbättring, har utskottet, som ej heller förbisett den af departementschefen framhållna vigten af att egendomarne i allmänhet så sällan som möjligt ombyta brukare, icke tvekat biträda Kongl. Maj:ts förslag om optionsrättens återinförande, helst den noggrannhet, hvarmed arrendeuppskattningarne numera i allmänhet ske, torde innebära sådan trygghet för erhållande af ett tillförlitligt arrendevärde, att de skäl, hvilka år 1875 föranledde optionsrättens afskaffande, förlorat sin giltighet; och, på sätt Kongl. Maj:t ansett, torde härvid någon återgång till åsättande af minimi- eller maximiarrenden icke böra ega rum, utan, i enlighet med 1882 års grunder för domämförvaltningen, endast *ett* arrendevärde böra bestämmas, och detta utgöra det belopp, hvartill arrende må genom option öfvertagas.

Deremot har utskottet icke funnit sig böra biträda Kongl. Maj:ts förslag, att såsom vilkor för optionsrättens tillgodonjutande borde stadgas, att arrendatorn skulle hafva innehaft egendomen så lång tid som minst tio år. Förutom de fall, då, enligt hvad utskottet härnedan meddelar, den arrendator tillkommande optionsrätten syntes utskottet böra öfvergå på vissa andra öfvertagare af arrendet än affiden arrendators enka och barn, torde omständigheter kunna förekomma, hvilka billigtvis böra föranleda optionsrätts medgifvande för arrendator, som under kortare tid innehaft arrendet, exempelvis då en åldrig arrendator med behörigt tillstånd öfverlåtit arrende på en aflägsnare anförvandt eller annan person, som under någon tid för arrendators räkning brukat egendomen. Under alla förhållanden synes första vilkoret för optionsrättens åtnjutande vara, att egendomen blifvit väl skött; och torde den härvid förutsatta tiden för arrendets innehafvande ej böra utsträckas vidare, än som erfordras för att vederbörande må kunna bilda sig ett tillförlitligt omdöme om egendomens skötsel. På grund häraf har utskottet funnit sig böra föreslå, att såsom vilkor för optionsrättens åtnjutande bör bestämmas, att arrendatorn innehaft egendomen i minst fem år, återstående delen af arrendetiden inberäknad.

Såsom förut är sagdt, anser utskottet den arrendator tillkommande optionsrätten böra kunna öfverflyttas äfven till vissa andra personer än hans enka och barn. Utskottet har nemligen ansett med billighet öfverensstämmande, att, om under de sista fem åren af arrendetiden arrendators sterbhusdelegare efter vederbörligt tillstånd öfvertagit arrendet eller om under samma tid arrendator med vederbörligt tillstånd öfverlåtit arrenderätten på barn eller måg, den, som på sådant sätt blifvit innehafvare af arrenderätten, må för åtnjutande af optionsrätt räkna

sig till godo den tid, hvarunder företrädaren varit i besittning af arrendet. Har vidare arrenderätt öfverlåtits på arrendators löftesmän eller öfvergått till i konkurs försatt arrendators konkursbo eller blifvit af konkursförvaltningen försäld, synes ej heller i dessa fall den förmån, arrendatorn må hafva egt i optionsrätten, böra, då i öfrigt föreskrifna villkor fullgjorts, vara förverkad, utan kunna öfverflyttas på den nye arrendatorn till fördel för dem, hvilka i allt fall torde under vanliga förhållanden hafva fått vidkännas förluster genom arrendatorns obestånd. På grund häraf har utskottet funnit ett tillägg i det sålunda antydda syftet böra göras till det af Kongl. Maj:t föreslagna stadgandet angående optionsrätten.

Efter hvad nu blifvit anfördt, torde något vidare yttrande icke erfordras med anledning af de i fråga om optionsrättens införande af herr *Söderberg* i ofvan! anförda motion, n:o 28, väckta förslag, hvilken motion, i hvad den vidare afser en revision af de nu gällande grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner i syfte att återlemna arrendatorerne en större frihet vid egendomarnes skötande, icke synes utskottet böra föranleda någon särskild åtgärd.

Ang. ifrågasatt återinförande af städjan med anledning af kronoegendomar.

Med anledning af den genom herr *Boströms* omförmälda motion väckta frågan om *städjans* återinförande, får utskottet meddela, att utskottet, då städjan så nyligen som genom de år 1882 fastställda grunder för domänförvaltningen borttogs, icke ansett sig nu böra föreslå en ändring i denna del af gällande arrendelagstiftning. Under hänvisande till den utredning i denna fråga, som förekommer i ofvan-nämnda statsrådsprotokoll, har utskottet endast velat tillägga, att utskottet delar den af departementschefen till förenämnda statsrådsprotokoll uttalade mening derom, att vidtagandet af en åtgärd, som kan leda till förminskande af arrendatorernes driftkapital, allra minst kan anses lämplig i en tid, sådan som den närvarande, då jordbruket utvecklar sig i en rigtning, som medför ett ökad behof af förlagsmedel.

Ang. ersättning för öfverbyggnad.

I skrifvelse den 5 februari 1886 gjorde domänstyrelsen framställning om anvisande af medel för att sätta styrelsen i tillfälle att

vid arrendeupplåtelse kontant utbetala sådan ersättning, hvartill nuvarande arrendator enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kunde finnas berättigad för öfverbyggnad å egendomen, i stället för att, såsom mom. 5 af 15:de punkten i kongl. kungörelsen den 10 november 1882 föranleder, förbinda tillträdande arrendatorn att gälda dylik ersättning.

Enligt hvad af ofta återopade statsrådsprotokoll inhemtas, hade departementschefen, som i sammanhang med förenämnda frågor äfven anmält domänstyrelsens omförmälda framställning, dervid anført, att arrendatorernas byggnadsskyldighet genom 1882 års arrendelagstiftning blifvit på det sätt reglerad, att arrendatorn antingen hade att under arrendetiden utföra vissa bestämda nybyggnadsarbeten i enlighet med därför vid arrendeaftalets tillkomst upprättad plan eller ock att vid arrendetidens utgång redovisa nybyggnad, motsvarande i värde ett vid utarrenderingen bestämdt lika penningbelopp för hvarje år af arrendetiden. Härutöfver finge ingen byggnad å egendomen utföras utan domänstyrelsens särskilda medgifvande; och då domänstyrelsen för den öfverbyggnad, som med dess begifvande egde rum, hade sig öppet att, om styrelsen så funne lämpligt, bereda arrendatorn ersättning genom eftergift å närmaste årens arrende, borde i fråga om de arrenden, som afslutats med tillämpning af 1882 års författning, endast undantagsvis kunna inträffa, att vid arrendetidens utgång arrendatorn hade fordran för öfverbyggnad, och då i alla händelser icke till större belopp, än att gäldandet deraf utan olägenhet kunde påläggas den tillträdande arrendatorn.

Domänstyrelsens förevarande framställning afsåge också endast de äldre arrenden, som tillkommit före utfärdandet af 1882 års grunder för domänförvaltningen. Arrendatorn hade då skyldighet att hålla egendomen efter vissa allmänna grunder fullständigt bebyggd; och den nybyggnad, som under arrendetiden af honom utförts, godtgjordes med årsberäkning eller så, att hvarje byggnad efter särskilda uppskattningsgrunder beräknades motsvara byggnadsskyldigheten för visst antal år af arrendetiden. Om härvid större nybyggnad befans vara af arrendatorn verkställd, än som, med dylik beräkning, motsvarade alla åren af arrendetiden, egde han att för den öfverskjutande nybyggnaden eller »öfverbyggnaden» undfå ersättning af efterträdaren i arrendet, med rätt för denne att tillgodoräkna sig den inlösta öfverbyggnaden å sin byggnadsskyldighet.

Såsom en öfvergångsanordning vore nu i det af domänstyrelsen återopade momentet af 1882 års grunder stadgadt, att den öfverbygg-

nadsersättning, som kunde tillkomma innehafvare af äldre arrende, skulle till honom gäldas af den nye arrendatorn, utan att likväl derigenom någon minskning för den senare skulle inträda i hans egen nybyggnadsskyldighet enligt nu gällande författning. Den öfverbyggnadsersättning, som under nuvarande förhållanden kunde vara en tillträdande arrendator till gäldande ålagd, blefve således i sjelfva verket att anse såsom en del af hans arrende, erlagd genast vid tillträdet.

Men der afträdande arrendator hade en större fordran för öfverbyggnad, skulle otvifvelaktigt förbindelsen för nye arrendatorn att godtgöra denna, vid arrendeuppgörelsen ännu icke till siffran kända fordran i många fall verka mer nedtryckande på arrendeafgiften, än som stode i rimligt förhållande till öfverbyggnadsersättningens storlek, och i sådana fall borde det vara i kronans intresse att sjelf erlagga beloppet. Kungörelsen den 10 november 1882 angående domänförvaltningen syntes ock förutsätta, att understundom ett dylikt sätt för öfverbyggnadsersättnings gäldande skulle kunna ifrågakomma, då nemligen det af domänstyrelsen åberopade 5:te momentet i 15:de punkten af samma författning innehölle, att ersättning för öfverbyggnad skall af nye arrendatorn gäldas, »der icke i arrendekontraktet med honom varder annorlunda bestämdt». Att kronan sjelf öfvertog betalningen af sådan ersättning borde dock endast ske, då öfverbyggnaden vore af någon större betydighet och endast efter pröfning af Kongl. Maj:t i hvarje särskildt fall; och under sådan förutsättning syntes utgifter för ifrågasvarande ändamål endast mera sällan behöfva ifrågakomma och något särskildt anslag för ändamålet icke behöfva äskas, utan det vara tillfyllest, att Kongl. Maj:t erhöile Riksdagens bemyndigande att i förekommande fall låta af tillgängliga medel förskjuta för öfverbyggnads inlösen erforderligt belopp, att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande.

Ehuruval utskottet ansett det kunna ifrågasättas, om icke lämpligast vore, att den ersättning för öfverbyggnad, hvartill frånträdande arrendator kunde finnas vara berättigad, alltid borde gäldas af kronan, till undvikande af andra affärsförbindelser emellan från- och tillträdande arrendatorer än dem, som måste föranledas af fordran för utsäde, befinthlig gröda m. m., har utskottet, då något förslag i sådant syfte icke blifvit inom Riksdagen väckt, funnit sig sakna anledning till särskild framställning i detta ämne.

Den ersättning för öfverbyggnad, hvarom nu är fråga, afser sålunda allenast de fall, då arrendator enligt arrendekontrakt, som af-

slutats före utfärdandet af 1882 års grunder för domänförvaltningen, har fordran för verkställd öfverbyggnad; och har utskottet icke haft något att erinra mot att, såsom Kongl. Maj:t föreslagit, Kongl. Maj:t bemyndigas att för sådant fall förskjuta erforderliga medel att sedermera af Riksdagen efter anmälan ersättas.

Då emellertid ersättning för öfverbyggnad först vid af- och tillträdessynen emellan afgående och tillträdande arrendator kan till siffran bestämmas, och ersättningsbeloppet således icke kan vara känt vid det långt derförut uppgjorda nya kontraktets upprättande, har inom utskottet uppmärksamheten fästs å svårigheten att, vid arrendeaftalets uppgörande, meddela föreskrifter angående ersättningsens utbetalande, hvilken svårighet ytterligare torde ökas, derest domänstyrelsen i hvarje fall skulle nödgas underställa frågan Kongl. Maj:ts pröfning. På det Kongl. Maj:t må blifva i tillfälle att på tjenligaste sätt ordna denna angelägenhet, har utskottet därför trott sig böra föreslå, att Kongl. Maj:t må bemyndigas förskjuta de för dylik ersättning erforderliga medel, utan att vid sådant bemyndigande fästes det vilkor, att framställning i hvarje fall bör af domänstyrelsen hos Kongl. Maj:t göras; och har utskottet så mycket mindre ansett något hinder böra möta för Kongl. Maj:t att anbefalla statskontoret att på requisition af domänstyrelsen utbetala de för omförmälda ersättningsars gäldande erforderliga belopp, som ersättningsbeloppets utgående alltid är beroende på synerätts laga kraftvunna utslag.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får utskottet hemställa:

A) att Riksdagen må medgifva:

1:o) att arrendatorerne af kronans utarrenderade egendomar må å arrendeafgiften för sistförflutna arrendeår åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu må vara obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fulla gulden, uppbäras kontant, att afkortas å 1886 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift undantagas innehafvarne af följande arrenden, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten *upprättats* efter 1884 års början;

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom fisken, qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne;

arrenden, bestämda i persedlar, att utgöras i natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Kristianstads hospitals förut tillhöriga hemman och lägenheter;

arrendena af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af indragna pipareboställena $\frac{1}{16}$ mantal Brännårby i Södermanlands län, $\frac{1}{4}$ mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $\frac{1}{4}$ mantal Gräsöna i Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisas till indelningshafvare på gammal stat;

samt andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbarligen till statsverket;

2:o) att, med enahanda undantag, som omförmälts i föregående punkt, kronans nuvarande arrendatorer må ega att, der de så önska, uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 Mars 1889, med iakttagande härvid,

att uppsägningen skall göras skriftligen hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet inom två månader, efter det *af Kongl. Maj:t utfärdad kungörelse i ämnet blifvit i församlingens kyrka uppläst* och åtföljas af arrendelöftesmännens förklaring att de, oberoende af att arrendet sålunda kommer att afträdas tidigare, än arrendeaftalet bestämmer, vidblifva sin borgen för fullgörande af de arrendatorn åliggande förbindelser;

samt att arrendator, hvilken begagnar den medgifna uppsägningsrätten, icke må vid den arrenderade egendomens utbudande på nytt arrende åtnjuta vare sig optionsrätt, äfven om sådan varit honom genom

arrendekontraktet tillförsäkrad, eller den nu i 7:de punkten af gällande grunder för förvaltningen af kronans domäner stadgade rätt för arrendator, som väl brukat egendomen, att efter arrendets utbjudande öfvertaga detsamma emot erläggande af högsta erbjudna arrendeafgift;

börande de egendomar, hvilka på sådant sätt blifva arrendelediga, utbjudas å auktion till förnyadt arrende på förut gällande arrendevilkor under den återstående arrendetiden.

B) att Riksdagen må besluta, att de i 7 och 8 punkterna af kongl. kungörelsen den 10 november 1882 meddelade bestämmelser rörande förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot följande stadganden:

sjunde punkten:

Sedan arrendevilkoren blifvit af domänstyrelsen fastställda, skall, derest förre arrendatorn enligt äldre kontrakt är berättigad till optionsrätt eller innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen af arrendetiden uppgår till *fem* år, och han egendomen väl brukat, hvilket tillhör domänstyrelsen att efter derom vid arrendeuppskattningen och af Kongl. Maj:ts befallningshafvande afgifna yttanden pröfva, arrendet, innan detsamma offentligen utbjudes, till det fastställda arrendevärdet hembjudas förre arrendatorn eller, i händelse han med döden afgått, hans enka och barn; börande i senare fallet, derest arrendatorn efterlemnad både enka och barn eller flera barn, dessa föreläggas att, om de vilja arrendet gemensamt bibehålla, till handhafvande för deras räkning af egendomens skötsel anmäla lämplig person.

Har under de sista fem arrendeåren arrendators sterbhusdelegare efter medgifvande af domänstyrelsen fått öfvertaga arrendet, eller har under samma tid med domänstyrelsens tillstånd arrendator å barn eller måg öfverlåtit arrenderätten, eger vid nya utarrenderingen den,

som på sådant sätt blifvit innehafvare af arrenderätten för åtnjutande af optionsrätt rå:na sig till godo den tid, hvarunder företrädaren varit i besittning af arrendet.

Har arrenderätt öfverlåtits på arrendators löftesmän för arrendet eller öfvergått till i konkurs försatt arrendators konkursbo eller blifvit af konkursförvaltningen försäld, må, derest arrendatorn uppfyllt de för optionsrätts åtnjutande föreskrifna vilkor, löftesmännen, konkursboet eller den, till hvilken arrenderätten blifvit af konkursförvaltningen försäld, ega optionsrätt vid egendomens förnyade utarrendering, oaktadt löftesmännen, konkursboet eller öfverlåtelseägaren då icke innehaft arrendet i så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen af arrendetiden uppgår till fem år, dock, då arrendet öfvergått till arrendelöftesmän eller arrendators konkursbo, med enahanda förbehåll beträffande viss persons anställande för egendomens skötsel, som här ofvan gjorts i afseende å arrendets öfvertagande af arrendators enka och barn.

Göres ej inom förelagd tid anmälan om arrendets öfvertagande eller varder ej, då, enligt hvad här ofvan stadgats, viss person skall anställas för egendomens skötsel, härtill inom sådan tid anmäld person, som af domänstyrelsen godkännes, anses optionsrätten förfallen, och varde i sådant fall eller då optionsrätt ej eger rum, efter kungörelse, som skall innefatta egendomsbeskrifning, underrättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde, domänstyrelsen ansett egendom böra betinga, samt öfriga nödiga anvisningar, arrendet utbjudet å offentlig auktion, hvilken förrättas samtidigt hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet och å plats i orten, som af Kongl. Maj:ts befallningshafvande bestämmes, af kronfogden eller annan af Kongl. Maj:ts befallningshafvande förordnad kronobetjent.

Före auktionen må jemväl skriftliga förseglade anbud ingifvas till Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvilka anbud, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt, öppnas och jemte de erhållna

muntliga anbuden underställas domänstyrelsens pröfning; egande styrelsen till arrendator antaga den högstbjudande, som för sitt anbud stält godkänd säkerhet, der anmärkning emot hans fräjd icke förekommit och han icke förverkat arrenderätt till kronoegendom under sådana omständigheter, att styrelsen finner honom till arrendator olämplig. Är antagligt anbud, motsvarande minst det åsatta arrendevärdet, icke afgifvet, bör arrendet å ny auktion utbjudas.

På styrelsen ankomme derefter att, med iakttagande af ofvan stadgade vilkor i afseende å säkerheten samt arrendatorns person och fräjd, arrendet åt den vid senare auktionen högstbjudande upplåta eller, i händelse antagligt anbud dervid icke erhållits, om egendomens skötsel tills vidare efter omständigheterna förordna.

Ej må någon klaga deröfver, att hans anbud ej antagits.

åttonde punkten :

Vid utarrendering i här ofvan stadgade ordning skall bland arrendevilkoren intagas det uttryckliga förbehåll, att, derest efter arrendetidens utgång egendomen i sin helhet eller till någon del ej vidare kommer att utarrenderas eller vederbörande embetsmyndighet skulle finna lämpligt att egendomen eller den del deraf under ett arrende med annan egendom upplåta, arrendatorn då icke eger att för den honom eljest tilkommande optionsrätt af kronan fordra eller erhålla någon ersättning;

C) att Riksdagen må förklara, att der ersättning, hvartill nuvarande arrendator af kronan tillhörig egendom enligt de för hans arrende gällande föreskrifter kan finnas berättigad för verkställd öfverbyggnad, finnes böra af kronan gäldas, härför erforderligt belopp må af tillgängliga medel förskjutas att sedermera anmälas hos Riksdagen till ersättande; samt

D) att herrar Johan Boströms, P. M. Söderbergs, S. Johnsons i Hvetlanda och O. Ericksons i Bjersby, J. Andersons i Tenhult, A. Johanssons i Löfåsen, P.

Truedsons, L. F. Odells och C. A. Neiglicks i ofvannämnda ämnen väckta motioner icke må till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 Juni 1887.

På statsutskottets vägnar:

Gustaf Sparre.

Reservationer:

vid punkten *A*:

af herrar *H. P. P. Tham* och *F. A. Boström*, hvilka yrkat, att Riksdagen, med afslag å utskottets förslag i detta moment, må medgifva, att de kronoarrendatorer, som önska en förnyad uppskattning af värdet af deras nu innehafvande arrenden mot det att staten bidrager med halfva kostnaden för en dylik uppskattning och arrendatorn vidkännes andra hälften af densamma, må af statsmedel återbekomma det belopp, hvarmed deras erlagda arrendeafgift för år 1886 öfverskjutit det vid den förnyade uppskattningen fastställda beloppet;

af herr *R. N. G. Montgomery-Cederhielm*, som anförde:

»Då jag anser domänstyrelsens i detta ämne afgifna förslag fördelaktigare såväl för staten som ock för arrendatorerne än det af utskottet i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts proposition afgifna, får jag hemställa

1:o) att Riksdagen måtte, i hufvudsaklig likhet med hvad bemälde styrelse tillstyrkt, medgifva, att i samtliga rikets län, med undantag af Blekinge, Hallands, Gefleborgs, Jemtlands, Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens, de arrendatorer af kronans

egendomar, som erläggas naturaarrenden, att enligt kontrakten lösas efter medelmarkegångspris litt. C, eller penningearrenden eller båda dessa slags arrenden, må, med enahanda undantag, som förekomma i utskottets ofvanintagna förslag litt. A 1:o, för innevarande år och återstående arrendetiden medgifvas sådan omsättning af arrendena, att $\frac{1}{5}$ af den lösen, som för naturaarrendena bör enligt kontrakten utgå för år 1886, liksom $\frac{1}{5}$ af penningearrendena, fixeras såsom arrendeafgift i penningar, samt återstående $\frac{4}{5}$ förvandlas för hvarje län efter medium af årsprisen litt. A för åren 1876—1885 såsom omsättningsgrund till spannmål $\frac{1}{3}$ råg, $\frac{1}{3}$ korn och $\frac{1}{3}$ hafre att för hvarje år lösas efter fastställt årspris, för närvarande i markegångstaxan betecknad med litt. A; börande härvid iakttagas, att vid omsättningen kanna och öre skola vara minsta enheterna, så att bråktal, som ej öfverstiger half kanna eller halft öre, uteslutes, och hvad som går deröfver upptages såsom hel kanna eller helt öre;

2:o) att Riksdagen — med bibehållande för fiske och annan till jordegendom ej hänförlig lägenhet af föreskriften i 10 punkten af kongl. kungörelsen den 10 november 1882 angående förändrade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner, att arrende skall sättas i penningar — ville hvad jordegendom angår besluta den ändring af berörda punkt, att vid sådan egendoms utarrendering arrendet skall bestämmas på det sätt, som i afseende å omsättningen af nuvarande arrenden i ofvanstående mom. 1:o blifvit föreslaget;»

af herrar *C. E. Casparsson* och grefve *E. C. A. Piper*, hvilka instämt i herr *Montgomery-Cederhielms* reservation;

af herr grefve *A. G. Barnekow*;

af herr *N. Olsson*, som anförde:

»Då jag icke kunnat instämma i det slut, hvartill utskottet kombih. till Riksd. Prot. 1887. B. 4 Saml. 1 Afd. 20 Häft.

mit i punkt A mom. 1—2, nödgas jag reservera mig mot det fattade beslutet.

Om det också kan sägas, att rättigheten att få uppsäga ett innehafvande arrende ju i och för sig utgör en icke oväsentlig fördel för de arrendatorer, hvilka nu icke förmå utgöra sina arrenden, skall man dock finna, att denna rättighet i högst ringa mån skulle blifva dem till hjälp, som bäst behöfde hjälpen.

En hvar, som eger kännedom om förhållandena, vet nemligen att mången arrendator nedlagt betydligt både arbete och kapital på egendomens förbättring i hopp att framdeles återfå hvad han utgifvit. Om också arrendebeloppet under nuvarande förhållanden faktiskt är för högt, skall han dock endast i yttersta nödfall begagna sig af rätten till uppsägning; ty, som sagdt, han hoppas i det längsta på någon förändring i konjunkturerna, hvarigenom han kunde återvinna åtminstone någon del af de på egendomens förbättring nedlagda kostnaderna. Deremot skulle uppsägningsrätten tvifvelsutän komma att begagnas af sådana arrendatorer, hvilka endast nödtorftigt skött egendomarne, ty desse hafva föga att riskera genom uppsägningen, men kunna deremot på goda skäl hoppas att vid ny auktion återfå arrendet till nedsatt belopp. Jag anser fördenskull, att enda utvägen att bereda arrendatorerna den åsyftade lindringen vore att, på sätt herr P. Truedson i sin motion föreslagit, verkställa ny uppskattning af egendomens arrendevärde. Kostnaden för denna uppskattning torde, till förekommande af obefogade anspråk, arrendatorn böra vidkännas till hälften, men staten bidraga med betalning af den andra hälften.

På grund af dessa i korthet anförda skäl vågar jag yrka, det Riksdagen, med afslag å utskottets förslag i punkt A mom. 1—2, må medgifva, att de krono- arrendatorer, som önska en förnyad uppskattning af deras nu innehafvande arrenden mot det att staten bidrager med halfva kostnaden för en dylik uppskattning och arrendatorn vidkännas andra hälften af den-

samma, må dels af statsmedel återbekomma det belopp, hvarmed deras erlagda arrendeafgift för år 1886 öfverskjutit det vid den förnyade uppskattningen fastställda beloppet, dels ock befrias från skyldigheten att för återstående delen af deras arrendetid erlægga högre arrende än vid den förnyade uppskattningen funnits skäligen böra för arrendet betalas.»

vid punkten **B:**

af herr *A. P. Danielson*:

mot utskottets förslag; utan angifvande af särskilda punkter:

af herrar *N. Peterson*, *O. Jonsson* och *L. O. Larsson*.

Herrar *E. Sederholm* och friherre *R. von Kræmer* hafva begärt få an-tecknadt, den förre att han ej deltagit i behandlingen af detta ärende, och den senare, att han ej tagit del i handläggningen af den under punkten B omförmälda del af ärendet.
